

*А.І. Міщук
(м. Івано-Франківськ)*

УЧАСТЬ ЮЛІАНА ЦЕЛЕВИЧА В ДІЯЛЬНОСТІ “ПРОСВІТИ” ТА НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ Т. ШЕВЧЕНКА

Останнім часом дедалі більший інтерес у наукових колах приділяється постатям діячів, які впродовж багатьох років брали активну участь у процесах українського національного відродження, своєю активною роботою в громадських інституціях сприяли пробудженню й поширенню ідеї самосвідомості серед українства. Одним із таких активних громадських діячів і сподвижників українського національного відродження був Юліан Целевич (1843–1892 рр.). Його активна участь у діяльності “Просвіти” та Наукового товариства імені Т. Шевченка сприяла піднесенню їх авторитету як провідних громадських інституцій Галичини ХІХ ст.

На жаль, у даний час в українській історіографії немає комплексного дослідження, в якому було б проаналізовано участь Ю. Целевича у “Просвіті” й Науковому товаристві імені Т. Шевченка. Проте слід відзначити, що певні спроби здійснити фаховий аналіз громадської діяльності останнього зустрічаються в розвідках В. Дорошенка, М. Кравця, В. Стецюка, К. Левицького, М. Мороз, О. Барвінського, Ж. Ковба, та ін.¹ Їх автори подають короткі відомості про нього, які мають інформативний характер. Певні намагання донести до широкої громадськості основні віхи з життя вченого зроблено у 1993 р., коли були видані матеріали конференції “Історик, етнограф, педагог. Матеріали міжвузівської наукової конференції, присвяченої 150-річчю від дня народження Юліана Целевича”². Саме тому основним завданням даного дослідження, на нашу думку, виступає потреба в більш глибокому і ґрунтовному дослідженні участі Ю. Целевича у діяльності “Просвіти” й Наукового товариства імені Т. Шевченка в тісному зв’язку з конкретно-історичною ситуацією, що склалася в Західній Україні у другій половині ХІХ ст.

Засноване в 1868 р. товариство “Просвіта” поставило собі за мету поширення освіти між “русинами” (українцями) та різними засобами домагалось її досягнення. Творці його спрямували свої перші кроки на шлях збирання етнографічних матеріалів, щоб дати можливість інтелігенції пізнати рідний етнос. Однак після двох років праці вони переключилися на освітню діяльність серед простого народу. З цією метою просвітяни вдалися до видання і поширення серед населення літератури й підготовки рідною мовою підручників з українською термінологією, намагалися надавати допомогу народним учителям та незаможній молоді, яка прагнула навчатися³.

На сімнадцятому засіданні виділу “Просвіти” 11 травня 1870 р. в члени товариства було прийнято Ю. Целевича. А вже на других загальних зборах “Просвіти” у присутності 46 членів 14 травня 1870 р. до його складу було включено останнього⁴. За період діяльності Виділу впродовж 1870 року він брав активну участь у всіх засіданнях. Рішенням виділу Ю. Целевичу і К. Устияновичу було доручено знайти “помічників до пакування” книжечок для народу “Зоря”⁵. В цьому виданні за 1870 р. було опубліковано розвідку Ю. Целевича “Гори огнянні”. На засіданні Виділу 12 листопада того ж року головою товариства К. Лаврівським було проголошено думку про створення гуртка з метою підтримки видання книжок українською мовою, до складу якого входив Ю. Целевич. А вже на засіданні 28 листопада 1870 р. було прийнято рішення про надіслання примірників шкільних підручників українською мовою за дозволом редакції до всіх гімназій Галичини й Буковини⁶. Протистояння русофілів та народовців відбувалось у той час і на рівні товариств. Зокрема на засіданні виділу “Просвіти” 17 січня 1871 р. було прийнято відповідь на “Мысли для погодження

двох руських партій в Галичині”⁷ стосовно “Ради Руської” й її діяльності, що була опублікована у газеті “Слово”.

За ініціативою К. Сушкевича, виділом “Просвіти” 11 лютого 1871 р. було ухвалено рішення в роковини смерті Т. Шевченка провести декламаційно-музичний вечір, орган⁸. Вступну промову мав проголосити останній, а її зміст затверджено на засіданні 8 березня 1871 р.⁹ Був Ю. Целевич і редактором календарів “Просвіти”, в яких неодноразово публікувалися його історичні розвідки¹⁰.

Виділ “Просвіти” рекомендував йому як керівнику канцелярії в ході підготовки видань народної творчості заходами товариства зустрітися з інспектором крайової шкільної ради М. Гучинським, який мав опублікований збірник пісень, для уникнення можливих непорозумінь¹¹.

На засіданні виділу “Просвіти” 25 березня 1871 р. активно обговорювалося питання становища шкіл у Галичині та використання в навчанні української мови. Було вирішено подати до крайової влади справу угоди “двох народностей” для залагодження справ у сеймі¹². Після обговорення даного питання підготовку петиції було доручено Ю. Целевичу й К. Устияновичу. Вже на наступному засіданні перший оприлюднив підготовлений документ до крайової влади. Проте за браком часу Ю. Целевич далі не зміг займатися цією справою, і виділ доручив її А. Вахнянину. Остаточний текст звернення про рівноправність української мови у Галичині було прийнято на його засіданні 15 травня 1871 р. та вирішено направити його місцевій владі в найкоротший термін¹³.

Окрім того, Ю. Целевич разом з М. Десницьким і В. Навроцьким ввійшов до складу комітету комісії з допомоги бідним учням, що був створений 6 травня 1871р.¹⁴ Їм було доручено виробити пропозиції щодо розподілу коштів фонду, створеного з добровільних внесків. На наступному засіданні комітет подав пропозиції, які зводилися до наступного: допомога могла надаватися лише бідним українцям, а виплата коштів мала здійснюватися готівкою у невеликих сумах на закупівлю одягу, книг, харчування й інші потреби. Зазначалося, що, оскільки значна частка бідних українців навчається в Львівській академічній гімназії, то вони могли б у першу чергу сподіватися на допомогу. Це стосувалося також учнів з інших навчальних закладів, які потребували останньої. Їм вона могла бути також призначена за старанне навчання. Процедура отримання допомоги передбачала подання до “Просвіти” прохання в письмовій формі, яке згодом розглядалося на засіданні комісії. Для більш ефективної роботи комісії до її складу на засіданні виділу 11 травня 1871 р. були включені А. Вахнянин, К. Устиянович і К. Сушкевич¹⁵.

На засіданні 17 червня 1871 р. Ю. Целевич як голова канцелярії товариства ознайомив членів виділу із зверненням до крайової влади про надання субвенції “Просвіті” в сумі 1000 злотих¹⁶. Продаж і розповсюдження книг її у Львові виділ поклав на канцелярію товариства¹⁷, очолювану Ю. Целевичем, яка добросовісно виконувала покладені на неї обов’язки. Від’їжджаючи 20 липня 1872 р. зі Львова до Станіслава, Ю. Целевич передав канцелярію товариства Д. Корачевському¹⁸.

Як відзначав В. Дорошенко, “Просвіта” на початок 70-х рр. XIX ст. мала характер замкнутого товариства. Це проявлялося в тому, що через застосування високих вступних та щомісячних внесків засновники “Просвіти” намагалися не допустити в її члени противників – русофілів і не дати їм можливості впливати на діяльність товариства¹⁹.

З метою залучення широких мас українського населення Галичини до участі у діяльності “Просвіти” в січні 1875 р. було представлено її новий статут. Остаточне його затвердження відбулося аж через рік²⁰.

На загальних зборах товариства 15 червня 1876 р. 59 членів проголосувало за включення Ю. Целевича до складу його виділу²¹. Рішенням останнього він отримав нову

посаду – заступника голови товариства В. Федоровича. Впродовж визначеного зборами й статутом терміну діяльності виділу Ю. Целевича фактично очолював керівництво справами “Просвіти”.

За час головування він сприяв вирішенню багатьох питань, пов’язаних з діяльністю товариства та його подальшого розвитку. На засіданні виділу 23 червня 1876 р. було прийнято рішення надіслати для всіх членів товариства 5 примірників статуту зі змінами до нього, а також дозволи на створення філій “Просвіти”²². Будучи багатим землевласником, В. Федорович надавав допомогу товариству коштами. Виділ “Просвіти” під головуванням Ю. Целевича 23 червня 1876 р. з метою уникнення звинувачень товариства у присвоєнні коштів ухвалив рішення надіслати лист до В. Федоровича. В ньому голові товариства пропонувалося скласти “акт донаційний” і подати його на розгляд загальних зборів членів “Просвіти”, які своїм рішенням створили б фундацію²³.

Оновлений статут передбачав можливість створення філій, через які товариство мало поширювати свою діяльність у провінції. Вони отримували право організувати виділи на місцях. На них покладалося завдання поширення діяльності товариства, прийняття нових членів “Просвіти”. Виділ товариства у Львові здобув право призначати агентів для розповсюдження і продажу книжок “Просвіти”. Отримані від продажу кошти повинні були надсилатися до Львова у центральний Виділ. Головним завданням “мужів довір’я” проголошувалося піклування про інтереси “Просвіти” в місцевостях Галичини.

Згідно з новим статутом, передбачалась організація філій товариства “Просвіта” у значних центрах за згодою її членів. Процес їх створення розпочався з Тернополя. Так, на засіданні виділу 27 червня 1876 р., яке проходило під головуванням Ю. Целевича, було вирішено направити В. Барвінського “до Тернополя jako делегата... на збори членів тамошніх”²⁴. Повернувшись, він на засіданні 5 липня 1876 р. подав розширений звіт про збори членів “Просвіти” в Тернополі, що відбулися 29 червня того року²⁵.

На засіданні виділу товариства 6 листопада 1876 р. вирішувалося питання про виконання нового статуту й повідомлення влади про його зміни та їхню суть²⁶. Окрім того, адміністративній секції було доручено виготовити печатку для видань “Просвіти”, яка мала бути наявною на них. Головним прогресивним рішенням стало прийняття постанови про використання при друкуванні виключно кирилиці²⁷.

Наступною філією після Тернопільської стала Бортицька, яка повідомила виділ товариства “Просвіта”, що організаційні збори відбуватимуться 11 лютого 1877 р., й просила надіслати на них делегата²⁸. Рішенням виділу з ініціативи Ю. Целевича ним знову став В. Барвінський. На засіданні 17 січня 1877 р. розглядалося також питання щодо запиту Є. Желехівського стосовно можливості організувати філію у Станіславі²⁹. Члени виділу не заперечували проти її створення. Було вирішено надіслати відповідь за підписом Ю. Целевича, щоб організація філії в Станіславі відбулася якомога скоріше. Остаточний термін мали визначити її члени самостійно та з власної волі. Окрім цього, було надіслано інструкцію “щодо способу зав’язання”³⁰. У листі до М. Бучинського Ю. Целевич просив останнього посприяти скликанню членів товариства “Просвіта” в Станіславі для організації філії у визначений ними день і повідомити про дату центральний виділ, щоб останній направив туди представника. Ю. Целевич висловлював переконання, що філія в Станіславі разом із Тернопільською “стануть головною підпорою товариства”³¹.

Повідомлення про створення філії у Станіславі 13 лютого 1877 р. було оголошено Ю. Целевичем на основі листа Є. Желехівського на засіданні виділу 15 лютого³². Останній затвердив створення філії й взяв до уваги, що її перші збори відбудуться в

роковини смерті Т. Шевченка. Того ж дня відбувся науково-музичний вечір пам'яті Кобзаря. Попри всі труднощі, пов'язані з протидією поляків, установчі збори філії у Станіславі відбулися 25 березня 1877 р., що дало змогу говорити про її створення³³.

Аналогічне звернення зробив І. Єзерський із Золочева, в якому просив вислати на його ім'я як засновника інструкцію. Члени виділу товариства не висунули жодних зауважень і претензій щодо цього. Запит від членів "Просвіти" з Коломиї щодо можливості створення філії та надіслання потрібних документів члени виділу під керівництвом Ю. Целевича розглядали 8 лютого 1877 р. На цьому ж засіданні було оголошено, що збори філії можуть відбутися вже 14 лютого 1877 р., на них буде присутній член виділу В. Барвінський, а також надіслані "всі потрібні блянки й інструкції"³⁴. Однак 10 лютого 1877 р. на ім'я заступника голови "Просвіти" Ю. Целевича з Коломиї надійшов лист з проханням відкрити філію, оскільки потрібна кількість членів для цього вже була. 15 лютого 1877 р. на засіданні виділу під головуванням Ю. Целевича було ухвалене рішення про створення філії товариства "Просвіта" в Коломиї та вирішено надіслати грамоти новоприйнятим членам³⁵. Постановлено вислати до цього міста, як планувалося, В. Барвінського, але збори філії було перенесено на 27 лютого 1877 р. На засіданні Виділу 14 березня 1877 р. Ю. Целевич повідомив присутніх, що перші збори філії "Просвіти" у Коломиї відбулися 12 березня 1877 р., і був створений виділ³⁶. Згідно з рішенням виділу філії в Коломиї доручалося створити читальню й уконституювати її як окреме товариство. Всі книги, що від імені "Просвіти" мали видаватися у Коломиї, повинні були отримати дозвіл центрального виділу³⁷. На цьому ж засіданні Ю. Целевич зобов'язувався підготувати статут для читалень товариства. Справі видання книг філіями була присвячена частина засідання Виділу від 16 квітня 1877 р. Було вирішено не дозволяти, щоб філія своїм коштом та накладом видавала книги³⁸.

На загальних зборах 31 травня 1877 р. Ю. Целевич виголосив вступну промову³⁹. Він підкреслив той факт, що очолюваний ним виділ мав великі труднощі при виконанні своїх обов'язків: у Галичині два роки поспіль були неврожайні роки; члени останнього мусили займатися справами товариства у вільний час, оскільки більшість із них зайняті найрізноманітнішими справами. Ю. Целевич високо оцінив працю тих членів виділу, які попри власні справи добросовісно й самовіддано виконували взяті на себе повноваження. Особливо наголосив головуючий на тому, що впродовж року ворожі до товариства елементи всіма можливими способами намагалися через подання невірних відомостей у львівській газеті підірвати довіру в народі до "Просвіти". У зв'язку з тим виділ мусив спростовувати подібні наклепи. Акцентував увагу Ю. Целевич і на тому, що часто члени його виїжджали в справах товариства зі Львова⁴⁰. Він відрекомендував зборам делегатів від філій "Просвіти" у Галичині. Це зокрема були: Ф. Огоновський – голова філії в Бортниках; професор К. Горбаль – секретар філії у Тернополі; священник Т. Березовський – член філії в Коломиї; учитель виділових шкіл Р. Заклинський, касир філії у Станіславі⁴¹. Присутні оплесками привітали делегатів філій товариства. Після закінчення виступу голови секретар прочитав звіт діяльності виділу "за рік адміністраційний 1876–77". За цей період відбулося 26 загальних засідань, на яких головував Ю. Целевич замість голови товариства В. Федоровича. Головним пріоритетом діяльності було видання популярних книг українською мовою, які вийшли накладом у 28 000 примірників. З метою здешевлення громадським читальням видань „Просвіти”, було вирішено звернутися до останніх з пропозицією про вступ у члени товариства з внеском 1 злотий на рік та пересилання всіх книг з 1876 р. безкоштовно. Наслідком такого рішення було те, що деякі читальні стали його членами⁴².

Впродовж року роботи виділу в члени товариства висловили бажання ввійти 237 нових представників. Для збільшення їх кількості було вирішено звернути особливу

увагу на створення філій “Просвіти”, щоб останні під проводом своїх засновників впливали на місцях на свідомість місцевих мешканців шляхом поширення книг товариства, заснування сільських читалень, збирання матеріалів до друку й організації “звітів”.

На підставі ухвали виділу, очолюваного Ю. Целевичем, згідно з новим статутом, вступний внесок складав 1 злотий. Ті члени “Просвіти”, які сплатили внески до 1 січня 1877 р., звільнялися від щорічних. Впродовж року у бібліотеці товариства стараннями його голови збільшилася кількість видань наукового характеру, що були придбані на зароблені кошти. За підтримки заступника голови “Просвіти” товариство надало матеріальну допомогу для проведення вечора пам’яті Т. Шевченка, що відбувся 18 березня 1877 р. у великій залі ратуші в Львові, та взяло у ньому безпосередню участь ⁴³.

З ініціативи Ю. Целевича протягом року діяла комісія, яка займалася створенням плану видавництва книг. На прохання виділу товариства “Просвіта” члени комісії подали його на затвердження загальних зборів. Згідно з цим, видавництво мало друкувати твори, в яких би висвітлювалися наступні моменти:

I. Етичний, духа і серця убагороджуючий.

II. Гумористичний – для забави і заохоти до читання.

III. До піднесення і виховання чувства і самопізнання народу.

IV. Діл наукових” ⁴⁴.

Останній пункт передбачав поділ на природничі, історичні, практичні й науково-практичні науки. Природничі твори повинні були присвячуватися географії, фізиці, біології. Історичні – містити біографії відомих та заслужених особистостей, оповідання про події минулого, а також передбачалося видання топографічних карт. Планувалося через видання надавати поради українцям щодо покращення гігієни, правильного ведення господарства, ремісництва. Не обминула комісія і проблеми повідомлення населення про права й обов’язки громадянина держави та навчання окремим правовим нормам.

Надалі участь у справах товариства Ю. Целевич брав як член контрольної комісії або заступник виділів “Просвіти” ⁴⁵. На засіданні виділу 5 листопада 1879 р. вперше було розглянуто питання стосовно “карти Руси-України” Демківа. Згідно з його рішенням, Ю. Романчуку й Ю. Целевичу доручено розглянути і вивчити карту та подати пропозиції щодо змін у змісті ⁴⁶.

“Просвіта”, маючи у своєму розпорядженні певну частину коштів, що були надіслані меценатами, надавала допомогу іншим народовським товариствам. Як член контрольної комісії Ю. Целевич разом з Ю. Романчуком виступив 27 травня 1880 р. з доповіддю про фінансове становище “Просвіти” й можливості надання позички Товариству ім. Т. Шевченка ⁴⁷. Зокрема Ю. Целевич висловив переконання про необхідність підтримки останнього для виплати ним лихварських боргів перед кредиторами та недопустимість припинення діяльності його друкарні. Більшістю голосів позичка була надана в сумі 3000 злотих ⁴⁸.

На засіданні 5 березня 1881 р. Ю. Романчук запропонував, щоб у склад редакційної комісії товариства ввійшли за власним бажанням члени виділу. Серед тих, хто погодився, був і Ю. Целевич ⁴⁹. Виділ “Просвіти” 1 квітня 1881 р. поділився на два: літературний, що мав займатися підготовкою до друку книжок, й адміністративний, на який покладалося завдання їх поширення ⁵⁰. В склад літературного виділу входили Ю. Романчук, Ю. Целевич, В. Барвінський, К. Горбачевський ⁵¹. Такий поділ дав змогу покращити підготовку видань “Просвіти” та піднести їх на якісно новий рівень. А нова адміністративна структура сприяла швидкому поширенню видань товариства на місцях.

На засіданні “Просвіти” 25 березня 1892 р. Ю. Целевичу було присвоєно звання

почесного члена за той внесок, який він зробив для піднесення ролі товариства. Збори прийняли це рішення “з одушевленням одноголосно”⁵².

Зростаючий просвітницький рух серед галицької інтелігенції знайшов свій вияв у заснуванні 1873 р. Товариства ім. Т. Шевченка, метою якого було видання літератури українською мовою не тільки для галичан, а й для наддніпрянців. Саме від останніх виходила ініціатива заснування товариства, особливо після урядових репресій, які проводилися проти українського слова в Росії⁵³. Останнє поставило своїм основним завданням видання і допомогу у випуску книжок та літературно-наукових часописів, скликання зборів учених і письменників⁵⁴.

Свою участь у його справах Ю. Целевич розпочав як член редакційного комітету газети “Зоря”, який був створений 8 грудня 1884 р., де працював разом з М. Подолинським, Є. Цегельським та І. Франком⁵⁵. Дійсним членом товариства Ю. Целевич став 14 червня 1885 р. на других загальних зборах⁵⁶. Поряд з важкою працею вчителя й будучи членом інших товариств, він брав участь у роботі контрольної комісії⁵⁷.

Ю. Целевича обрали заступником голови Товариства ім. Шевченка 27 березня 1890 р. Він виступив з пропозицією про видання його наукового збірника, однак через ряд причин видати перший том вдалося аж у 1892 р.⁵⁸ На засіданні виділу товариства 23 листопада 1890 р. Ю. Целевичу було запропоновано скласти лист до уряду в справі введення у школах та органах управління Галичини української мови. Однак відповіді на це послання воно так і не отримало⁵⁹. 13 березня 1892 р. на IX загальних зборах у присутності 28 членів товариства головою його було обрано доктора Ю. Целевича (27 голосами)⁶⁰. На цих зборах за ініціативою останнього було розпочато процес реорганізації його в наукову інституцію й створено комісію, яку він очолив, з метою доопрацювання нового статуту і подання його для затвердження до намісництва⁶¹. Після подання оновленого статуту до цієї інстанції було розпочато роботу з ознайомлення громадськості зі змінами до нього, які зводилися до повністю нової організації товариства. Згідно з новим статутом, основними напрямками діяльності мало стати “плекати та розвивати науку в українсько-руській мові”⁶², знаходження і зберігання пам’яток старожитностей України. З цією метою мали проводитися наукові дослідження з філології, історії й археології України, а також філософських, політичних, економічних, правничих, природничих наук. Окрім того, мали відбуватися наукові зібрання з “відчитами” та науковими дискусіями, з’їздами вчених і випуском згодом наукових видань. Товариство мало поділятися на три секції: філологічну, історико-філософську й “математично-природничо-лікарську”. За потреби могли бути створені комісії для вивчення окремих наукових питань. Товариство мало складатися з дійсних членів, почесних та членів-основателів. Виділ його складався з голови, 5 членів (заступника голови, бібліотекаря, секретаря, редактора видань, адміністратора) і двох заступників виділових. Окрім того, до виділу мали входити директор секції або вибрані “секцією референти”⁶³. За визначенням О. Карпенка, “Ю. Целевич відіграв важливу роль у перетворенні товариства ім. Шевченка в наукове. Саме за його головування... товариство... було реорганізоване у НТШ, провідний центр української наукової думки”⁶⁴. На засіданні товариства 2 травня 1892 р. Ю. Целевич повідомив, що вже зібрані матеріали до першого випуску наукового збірника, а на засіданні 7 червня того ж року було ухвалено, що редактором збірника має бути той, “хто надав підтримку, – голова товариства проф. Юліан Целевич”⁶⁵. У листопаді 1892 р. побачив світ перший том Записок НТШ⁶⁶, що було неординарною подією, оскільки з того часу товариство стало українським науковим осередком.

Загалом слід відзначити активну участь Ю. Целевича в діяльності “Просвіти” й

Товариства ім. Т. Шевченка. За його ініціативи протягом 1876–1877 рр. відбулися суттєві зміни у статуті “Просвіти”, що передбачали створення філій, читалень та вироблення чіткого плану видавничої діяльності товариства. Як член виділу останнього разом з О. Огоновським, А. Вахнянином, Ю. Романчуком, В. Лукич-Левицьким він входив до складу комісії при шкільній крайовій раді, що займалася підготовкою підручників українською мовою, а також розробкою термінології.

Найбільше зусиль і часу Ю. Целевич спрямував на реорганізацію Товариства ім. Т. Шевченка в науковий осередок українства. Запропоновані ним зміни до статуту щодо структури, членства та завдань НТШ сприяли його швидкій трансформації. Першим вагомим кроком до перетворення Товариства ім. Т. Шевченка у наукову установу стало видання в листопаді 1892 р. першого тому “Записок” НТШ, редактором якого й став Ю. Целевич.

Отже, виходячи з наведених вище фактів можна стверджувати, що Ю. Целевич без перебільшення був одним із провідних громадських діячів організаційного (культурного) періоду національного відродження на західноукраїнських землях другої половини XIX ст.

¹ *Дорошенко В.* “Просвіта”, її заснування й праця. – Львів, 1929. – 102 с.; *Дорошенко В.* Наукове товариство імені Шевченка у Львові (1873–1892–1912 рр.). – К. – Львів, 1913. – 88 с.; *Кравець М. Ю.* Целевич [Український історик] (до 125-річчя з дня народження) // Український історичний журнал. – 1968. – № 3. – С. 136–137; *Стецюк В.* У сторіччя наукового товариства ім. Шевченка // Альманах Українського народного союзу. – Нью-Йорк, 1973. – С. 38–54; *Левицький К.* Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів. – Львів, 1926. – 146 с.; *Барвінський О.* Про заснування і дотеперішній розвиток товариства ім. Шевченка // Записки Товариства імені Шевченка. – Львів. – Т. 1. – 1892. – С. 208–212; Нарис історії “Просвіти”. – Львів, 1993. – 156 с.; *Ковба Ж.* “Просвіта” – світло, знання, добро і воля українського народу. – Дрогобич, 1993. – 128 с.; *Мороз М.* Матеріали до хронології діяльності наукового товариства ім. Шевченка (1873–1944 рр.) / З історії Наукового Товариства ім. Шевченка (Збірник доповідей і повідомлень наукових сесій і конференцій НТШ у Львові). – Т. 10. – Львів, 1998. – С. 211.

² Історик, етнограф, педагог. Матеріали міжвузівської наукової конференції, присвяченої 150-річчю від дня народження Юліана Целевича. – Івано-Франківськ, 1993. – 84 с.

³ Центральний державний історичний архів України у м. Львові (ЦДІАУЛ). – Ф. 348. – Оп. 1. – Спр. 6790. – Арк. 94.

⁴ Там само. – Ф. 348. – Оп. 1. – Спр. 7628. – Арк. 19; Загальні збори товариства “Просвіта” // Правда. – 1870. – Ч. 5. – 28 травня. – С. 236–238.

⁵ ЦДІАУЛ. – Арк. 24.

⁶ Там само. – Арк. 30–32; Новинки // Правда. – 1872. – Ч. 3. – 27 червня. – С. 141.

⁷ ЦДІАУЛ. – Арк. 40.

⁸ Там само. – Арк. 43.

⁹ Там само. – Арк. 46.

¹⁰ Там само. – Арк. 21; *Перський С.* Популярна історія товариства “Просвіта”. – Львів, 1932. – С. 129.

¹¹ ЦДІАУЛ. – Арк. 48.

¹² Там само.

¹³ Там само. – Арк. 55.

¹⁴ Там само. – Арк. 51.

¹⁵ Там само. – Арк. 53–54; Новинки // Правда. – 1876. – Ч. 1. – 3 січня. – С. 44.

- 16 ЦДІАУЛ. – Арк. 61.
- 17 Загальні збори товариства “Просвіта” // Правда. – 1870. – Ч. 5. – 28 травня. – С. 236–238.
- 18 ЦДІАУЛ. – Арк. 86.
- 19 *Дорошенко В.* “Просвіта”, її заснування й праця. – Львів, 1929. – С. 48–49.
- 20 ЦДІАУЛ. – Арк. 169.
- 21 Там само. – Арк. 224; Загальні збори товариства “Просвіта” // Правда. – 1876. – Ч. 12. – 18 червня. – С. 480–482.
- 22 ЦДІАУЛ. – Арк. 229.
- 23 Там само. – Арк. 229–230.
- 24 Там само. – Арк. 230.
- 25 Там само. – Арк. 231.
- 26 Там само. – Арк. 237–238.
- 27 Там само. – Арк. 238.
- 28 Там само. – Арк. 243.
- 29 Там само.
- 30 Там само.
- 31 Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України. Відділ рукописів. – Ф. 17. – Спр. 163. – Папка 4. – Арк. 3.
- 32 ЦДІАУЛ. – Арк. 247.
- 33 Там само. – Арк. 247–248.
- 34 Там само. – Арк. 246.
- 35 Там само. – Арк. 247.
- 36 Там само. – Арк. 251.
- 37 Там само.
- 38 Там само. – Арк. 257.
- 39 Там само. – Арк. 264; Sprawozdania z діяльності виділу товариства “Просвіта”, за рік адміністративний 1876/77. – Львів, 1877. – С. 3–4; Загальні збори товариства “Просвіта” // Правда. – 1877. – Ч. 11. – 3 червня. – С. 432–435.
- 40 ЦДІАУЛ. – Арк. 264.
- 41 Sprawozdania z діяльності виділу товариства “Просвіта”, за рік адміністративний 1876/77; Загальні збори товариства “Просвіта” // Там само.
- 42 Sprawozdania z діяльності виділу товариства “Просвіта”, за рік адміністративний 1876/77.
- 43 Там само. – С. 10.
- 44 Там само. – С. 8–9.
- 45 Загальний збір товариства “Просвіта” // Правда. – 1879. – Ч. 10. – 28 травня. – С. 660–662; Загальний збір товариства “Просвіта” // Діло. – 1881. – № 15. – 5 березня; Загальні збори товариства “Просвіта” // Зоря. – 1881. – Ч. 5; Новинки // Діло. – 1881. – № 21. – 26 березня; Загальні збори товариства “Просвіта” // Діло. – 1883. – № 8. – 3 лютого; Новинки // Діло. – 1887. – № 137. – 20 грудня; Всячина і новинки // Батьківщина. – 1889. – Ч. 38. – 4 жовтня; Всячина і новинки // Батьківщина. – 1890. – Ч. 37. – 19 вересня; XXIII Загальні збори “Просвіти” в Тернополі // Народна часопис. – 1891. – Ч. 195. – 12 вересня; Загальний збір товариства “Просвіти” // Діло. – 1892. – № 62. – 28 березня.
- 46 ЦДІАУЛ. – Арк. 378–379.
- 47 Там само. – Арк. 391.
- 48 Там само.
- 49 Там само. – Арк. 409.
- 50 Всячина і новинки // Батьківщина. – 1881. – Ч. 7. – 1 квітня.
- 51 *Батенко Т.* Анатоль Вахнянин (1841–1908). Біля джерел національного відродження. – Львів, 1998. – С. 60.
- 52 ЦДІАУЛ. – Арк. 456; Всячина і новинки // Батьківщина. – 1892. – Ч. 12. – 1 квітня; Загальні збори “Просвіти” // Народна часопис. – 1892. – Ч. 61. – 27 березня; Новинки // Діло. – 1892. – № 263. – 2 грудня.
- 53 *Левицький К.* Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів. – Львів, 1926. – С. 142.

- ⁵⁴ Барвінський О. Літопис суспільної роботи і сили русинів австрійських. – Львів, 1885. – С. 15.
- ⁵⁵ ЦДАУЛ. – Ф. 309. – Оп. 1. – Спр. 30. – Арк. 9.
- ⁵⁶ Там само. – Спр. 371. – Арк. 10, 16.
- ⁵⁷ Загальний збір товариства ім. Шевченка // Діло. – 1886. – № 41. – 24 квітня.
- ⁵⁸ ЦДАУЛ. – Спр. 30. – Арк. 12; Загальні збори товариства ім. Шевченка // Діло. – 1890. – № 57. – 24 березня; Новинки // Діло. – 1890. – № 64. – 1 квітня.
- ⁵⁹ Там само. – Арк. 13–15.
- ⁶⁰ Там само. – Арк. 27; Спр. 33. – Арк. 3–4; Всячина і новинки // Батьківщина. – 1892. – Ч. 10. – 18 березня; Справоздання з діяльності виділу товариства ім. Шевченка у Львові // Діло. – 1892. – № 48. – 11 березня; Загальні збори членів товариства ім. Шевченка // Народна часопис. – 1892. – Ч. 52. – 17 березня.
- ⁶¹ ЦДАУЛ. – Арк. 30–48.
- ⁶² Дорошенко В. Наукове товариство імени Шевченка у Львові (1873–1892–1912 рр.). – К. – Львів, 1913. – С. 46.
- ⁶³ Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України. Відділ рукописів. – Ф. 1455. – Спр. 2691. – Арк. 6; Мороз М. Назв. праця. – С. 210–211; Барвінський О. Промова // Справоздане про діяльність і розвиток наукового товариства ім. Шевченка. – Львів, 1893. – Т. II. – С. 176–177.
- ⁶⁴ Историк, етнограф, педагог. Матеріали міжвузівської наукової конференції, присвяченої 150-річчю від дня народження Юліана Целевича. – Івано-Франківськ, 1993. – С. 74.
- ⁶⁵ ЦДАУЛ. – Арк. 54–66.
- ⁶⁶ Мороз М. Назв. праця. – С. 211.